

دو فصلنامه علمی تاریخ نگری و تاریخ نگاری دانشگاه الزهراء (س)
سال سی و چهارم، دوره جدید، شماره ۳۳، پیاپی ۱۱۸، بهار و تابستان ۱۴۰۳
مقاله علمی - پژوهشی
صفحات ۸۸-۵۹

**پتانسیل تصویرسازی هوش مصنوعی (پلتفرم بینگ)
و اثرات آن بر بهبود آموزش تاریخ؛
مطالعه موردی؛ تاریخ پایه یازدهم با تأکید بر درس «اسلام در مکه»^{۱*}**

مریم خسروآبادی^۲، میلاد عجمی^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۲۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۷/۰۳

چکیده

در آموزش سنتی تاریخ، روایت‌های خشک و حفظی غالباً تنها بر انتقال صرف اطلاعات و تحلیل‌های ذهنی تمرکز دارند که می‌تواند باعث کاهش انگیزه و محدود شدن درک عمیق و چندوجهی دانش‌آموزان شود. پرسش اصلی پژوهش این است که چگونه فناوری هوش مصنوعی می‌تواند با بازسازی تصویری و داستانی شخصیت‌ها و وقایع تاریخی، تعامل دانش‌آموزان با محتوای تاریخی را افزایش داده و در نتیجه فهم صحیح، یادگیری پایدار و کاربردی تاریخ را تسهیل کند. هدف این مطالعه، ارتقا فرایند یاددهی-یادگیری تاریخ از طریق تصویرسازی تعاملی و خلاقانه با بهره‌گیری از هوش مصنوعی است که موجب افزایش دقت داده‌ها و تعمیق تعامل مخاطبان با محتوا می‌گردد. روش پژوهش بر پایه استفاده از نرم‌افزارهای هوش مصنوعی برای تبدیل داده‌های مستند و دقیق تاریخی به تصاویر خلاقانه است که به تفسیر چندبعدی و بازنگری روایات تاریخی کمک می‌کند. نتایج نشان می‌دهد که تلفیق قابلیت‌های تصویرسازی هوش مصنوعی با دانش تاریخی موجب افزایش دقت

۱. شناسه دیجیتال (DOI): 10.22051/hph.2025.51660.1825

۲. استادیار گروه تاریخ، دانشکده حقوق، علوم سیاسی و تاریخ، دانشگاه یزد، یزد، ایران (نویسنده مسئول):
khosroabadi@yazd.ac.ir

۳. کارشناس ارشد ایران‌شناسی گرایش تاریخ، دانشکده حقوق، علوم سیاسی و تاریخ، دانشگاه یزد، یزد، ایران:
miladajami@stu.yazd.ac.ir

* مقاله برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد با عنوان "آموزش تاریخ با روایت‌گری تصویری داستان‌های تاریخی (مطالعه موردی: کتاب تاریخ پایه یازدهم علوم انسانی)." با دانشگاه یزد در سال ۱۴۰۲ است.

در ارائه داده‌ها، تقویت تعامل میان دانش‌آموزان، معلمان و محتوا و ایجاد فضایی برای تحلیل عمیق و چندجانبه تاریخ می‌شود. این رویکرد نوآورانه، ضمن افزایش جذابیت فرایند یاددهی-یادگیری، مهارت‌های دانش‌آموزان را در تحلیل تاریخی بهبود می‌بخشد و کمک می‌کند تاریخ به شکلی کاربردی‌تر و معنادارتر فراگرفته شود؛ بنابراین، بهره‌گیری هوشمندانه از هوش مصنوعی در آموزش تاریخ، گامی ضروری در جهت تحقق یادگیری عمیق و عینی محسوب می‌شود.

کلیدواژه‌ها: آموزش تاریخ، تصویر، کتاب تاریخ پایه یازدهم علوم انسانی، هوش مصنوعی.

مقدمه

استفاده از هوش مصنوعی (Artificial Intelligence) برای حمایت از یادگیری دانش‌آموزان موضوعی است که طی بیش از ۲۰ سال گذشته در تحقیقات علمی مورد توجه جدی قرار گرفته است. هوش مصنوعی در آموزش، مزایای متعددی دارد؛ از جمله بهبود عملکرد دانش‌آموزان، افزایش خودکارآمدی، ارائه بازخورد سریع و به موقع، کاهش نرخ ترک تحصیل و ارتقای انگیزه، همچنین اطلاع‌رسانی درباره فعالیت‌های معلم و کمک به طراحی محتوای با کیفیت برنامه درسی.

در زمینه آموزش تاریخ، به ویژه، الگوریتم‌های یادگیری ماشین مانند شبکه‌های عصبی عمیق و مدل‌های پردازش زبان طبیعی (NLP) توانسته‌اند تحولی چشمگیر در تحلیل داده‌های تاریخی ایجاد کنند. این الگوریتم‌ها قادرند حجم زیادی از اسناد تاریخی را پردازش و مفاهیم کلیدی، الگوهای تکرار شونده و ارتباطات پنهان میان رویدادها را کشف کنند (Jurafsky & Martin, 2021). به عنوان نمونه، هوش مصنوعی می‌تواند در تحلیل‌های جغرافیایی و زمانی داده‌ها، روندهای تاریخی را بازسازی کرده و پیش‌بینی‌های احتمالی برای دوره‌های مختلف ارائه دهد که این زمینه را برای پژوهشگران به منظور مطالعه عمیق‌تر و علمی‌تر تاریخ فراهم می‌کند (Baeza-Yates & Ribeiro-Neto, 2011). علاوه بر این، سیستم‌های تعاملی هوش مصنوعی می‌توانند به پرسش‌های دانشجویان پاسخ دهند و بازخورد فوری ارائه کنند که این امر به افزایش انگیزه و ارتقای یادگیری فعال کمک می‌کند (Chen, 2022).

با وجود این مزایا، هوش مصنوعی محدودیت‌هایی نیز دارد. یکی از مهم‌ترین چالش‌ها، خطر وجود تعصب در داده‌ها و نیاز به تفسیر انسانی در تحلیل داده‌های تاریخی است؛ چراکه منابع تاریخی معمولاً ناقص، پیچیده و چندوجهی هستند و فهم عمیق آن‌ها به تجربه و شناخت

فرهنگی دقیق نیاز دارد؛ بنابراین، هوش مصنوعی نمی‌تواند جایگزین انسان شود، بلکه ابزاری است که به معلمان کمک می‌کند تا بهتر به نیازهای متنوع دانش‌آموزان پاسخ دهند (Nicodemo & Cardoso, 2019).

از سوی دیگر، در آموزش غیررسمی تاریخ، استفاده از فیلم‌ها، سریال‌ها و کارتون‌های تاریخی مورد استقبال گسترده‌ای قرار گرفته است. این روش‌ها به شکلی جذاب و سرگرم‌کننده اطلاعات تاریخی را منتقل می‌کنند و به این ترتیب جنبه هنری آموزش تاریخ را همراه با جنبه علمی آن ارتقا می‌بخشند. این تجربه می‌تواند به عنوان الگویی مؤثر برای بهبود آموزش رسمی با بهره‌گیری از ظرفیت‌های تصویرسازی مبتنی بر هوش مصنوعی به کار گرفته شود. همان‌گونه که ملایی توانی (۱۳۹۸: ۲۵۱) خاطرنشان می‌سازد، یکی از وجوه بحران در رشته تاریخ، «کاهش مخاطبان» و نیاز به ارائه تاریخ به «زبانی جذاب و زیبا» است.

پژوهش حاضر با تمرکز بر این چالش، پتانسیل تصویرسازی هوش مصنوعی را به عنوان راهکاری برای جذب مخاطب و تعمیق درک تاریخی مورد کاوش قرار می‌دهد. هوش مصنوعی می‌تواند وقایع تاریخی مهم مانند زندگی پیامبر اسلام در مکه، بعثت، و فضای فرهنگی-اجتماعی آن دوران را با تصاویر و انیمیشن‌های زنده و تعاملی به نمایش بگذارد. این نوع محتوا به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا داستان‌های تاریخی را بهتر درک و ارتباط عمیق‌تری با ارزش‌ها و هویت دینی و ملی مرتبط با آن دوره پیدا کنند.

از طریق تصویرسازی‌های دقیق و جذاب، فضای تاریخی مکه پیش از اسلام، چالش‌ها و تغییرات اجتماعی و دینی آن زمان برای دانش‌آموزان قابل لمس‌تر می‌شود. این رویکرد، آموزش تاریخ را از حالت صرفاً متنی خارج کرده و موجب تقویت احساس تعلق فرهنگی و تاریخی دانش‌آموزان می‌گردد. بدین ترتیب، هوش مصنوعی می‌تواند پلی میان گذشته تاریخی و واقعیت‌های فرهنگی امروز باشد و به تقویت هویت ملی، حفظ میراث فرهنگی و نیز صنعتی‌سازی رشته تاریخ کمک شایانی کند.

براین اساس، پرسش‌های اصلی این تحقیق عبارت‌اند از: چگونه می‌توان با بهره‌گیری از هوش مصنوعی و قابلیت تصویرسازی آن، یادگیری عمیق و کاربردی در آموزش تاریخ را تسهیل کرد؟ همچنین، در چه شرایطی استفاده از ابزارهای دیجیتال و تصویری می‌تواند انگیزه و درک دانش‌آموزان را در این حوزه تقویت نماید؟

پیشینه پژوهش

پژوهش‌های متعددی در داخل کشور، بررسی تأثیر این فناوری بر بهبود آموزش و فرایند

یادگیری را مدنظر قرار داده‌اند. برای نمونه، کبری خبازه (۱۴۰۴) در پژوهش خود با عنوان «نقش هوش مصنوعی بر رهبری آموزشی در مدارس: رویکرد کیفی»، قبادی‌پور و دیگران در مقاله «اثر هوش مصنوعی بر آموزش»، سلیمانی و دیگران (۱۴۰۴) و خانی نوبندگانی و رخساری (۱۴۰۴) در مقاله «کاربرد هوش مصنوعی در آموزش»، چشم‌انداز آینده آموزش و پرورش در پرتو هوش مصنوعی و ضرورت تطبیق نظام‌های آموزشی با این فناوری را مورد بررسی قرار داده‌اند.

در حوزه کاربردهای تخصصی‌تر، تحقیقات صادق‌پور و دیگران در زمینه آموزش زبان انگلیسی و توسعه مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان با بهره‌گیری از هوش مصنوعی، نشان‌دهنده تأثیر مثبت این فناوری بر تقویت مهارت‌های فراملی و اجتماعی است.

در حوزه‌های مرتبط با تاریخ، پژوهش‌هایی مانند «معماری و هوش مصنوعی: تأثیر یادگیری ماشین بر طراحی و ساخت‌وساز» از سپهری و «استفاده از هوش مصنوعی در بازسازی آثار هنری تاریخی» توسط کرمی و سرسنگی (۱۴۰۳) نشان‌دهنده گرایش به کاربرد هوش مصنوعی در تحلیل و حفظ میراث تاریخی است، هرچند این مطالعات تمرکز مستقیمی بر آموزش داستانی تاریخ نداشته‌اند.

از سوی دیگر، پژوهش‌های خارجی عمدتاً به بررسی جنبه‌های متنوع آموزش تاریخ با بهره‌گیری از فناوری‌های دیجیتال و هوش مصنوعی پرداخته‌اند، اما به‌طور مستقیم به موضوع تصویرسازی داستانی و ارائه روایت‌های دقیق و جزئیات‌شده در آموزش تاریخ با کمک هوش مصنوعی نپرداخته‌اند. به‌عنوان نمونه، مالیشوا و دیگران (۲۰۲۲) در مقاله «The Effect of Online Learning in Modern History Education» به بررسی تأثیر دیجیتالی‌شدن آموزش تاریخ در دانشگاه‌های روسیه پرداخته‌اند که موجب افزایش خلاقیت دانشجویان شده است.

سنگ و دیگران (۲۰۲۲) نیز با مرور روند توسعه هوش مصنوعی در چین و کاربردهای آن در آموزش تاریخ، به تفاوت‌های نسلی در تجربه‌های آموزشی اشاره کرده‌اند. اولیوارس و دیگران (۲۰۲۳) هم به ارزیابی اثربخشی چت‌بات GPT در تعمیق تفکر تاریخی پرداخته‌اند، اما بیشتر این پژوهش‌ها بر جنبه‌های کلی آموزش تاریخ متمرکز بوده و به بهره‌گیری از هوش مصنوعی برای تصویرسازی داستانی و ساخت روایت‌های بصری و تعاملی در آموزش تاریخ به‌طور مستقیم نظر نداشته‌اند.

نوآوری و اهمیت پژوهش

باتوجه به خلأ موجود در استفاده از هوش مصنوعی برای تصویرسازی داستانی و تعاملی در

آموزش تاریخ، کاربرد فناوری‌های هوش مصنوعی در تولید روایت‌های داستانی و تصویری مرتبط با درس اسلام در مکه، پایه یازدهم، گامی نوآورانه در این حوزه است. ضرورت درک فضای عینی و ملموس تاریخ صدر اسلام، پیش‌ازاین نیز مورد تأکید پژوهشگران قرار گرفته است (برای نمونه رک. آقادوستی و دیگران، ۱۴۰۲). این پژوهش با پذیرش این ضرورت، می‌کوشد با استفاده از قابلیت‌های منحصربه‌فرد هوش مصنوعی در تصویرسازی، گامی فراتر نهاده و بازسازی تاریخی را از سطح متنی به عرصه تصویر و در خدمت آموزش مدرسه‌ای تاریخ منتقل کند.

این رویکرد علاوه بر ارتقا کیفیت آموزش و افزایش انگیزه دانش‌آموزان، می‌تواند در تقویت تفکر و درک عمیق‌تر مفاهیم تاریخی نیز مؤثر باشد. استفاده از تصویرسازی داستانی تعاملی به‌عنوان ابزاری برای غنی‌سازی یادگیری، در مقایسه با روش‌های سنتی و حتی سایر روش‌های دیجیتال، ظرفیت بالاتری در ایجاد جذابیت و تعمیق فهم مطالب تاریخی دارد؛ بنابراین، این نوشتار ضمن پرکردن شکاف‌های مطالعاتی موجود، می‌تواند به‌عنوان مدلی کاربردی برای آموزش تاریخ در دوره‌های مختلف تحصیلی مطرح شده و بستر مناسبی را برای تحقیقات آینده در زمینه‌های مشابه فراهم آورد.

روش‌شناسی پژوهش: به‌کارگیری پلتفرم‌های هوش مصنوعی در بازآفرینی محتوای تاریخی این پژوهش به روش تجربی و با رویکرد کیفی-کاربردی انجام شده است. در ابتدا، کتاب تاریخ دوم دبیرستان به‌عنوان نمونه انتخاب شد؛ این کتاب پیش‌تر در پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد یکی از دانشجویان رشته تاریخ، به بررسی کیفیت آموزش تاریخ اختصاص یافته بود. در مرحله نخست، وقایع و شخصیت‌های مهم کتاب از منابع معتبر تاریخی و پژوهش‌های تخصصی استخراج و به شکلی داستانی بازنویسی شدند.

هدف اصلی، ارائه این روایت‌ها به‌صورت سریالی بوده تا جریان‌های تاریخی به‌صورت منسجم و قابل فهم برای مخاطب ارائه شوند. باید گفت که این کتاب شامل دو بخش اصلی «تاریخ اسلام» (دوران پیامبر در مکه، هجرت به مدینه و خلفای اموی و عباسی) و «تاریخ ایران» (از حمله اعراب تا تشکیل دولت صفوی) می‌باشد.

در بازنویسی داستان‌ها، از هوش مصنوعی برای تصویرسازی استفاده شد تا روایت‌های تاریخی از صدر اسلام تا تشکیل دولت صفوی، به‌صورت پیوسته به مخاطب منتقل شوند. باتوجه به پراکندگی روایات در متون قدیمی، بخش زیادی از زمان پروژه صرف یافتن، ساماندهی و حفظ ترتیب صحیح تاریخی این روایات شد؛ مثلاً داستان‌های تاریخ طبری

به صورت جداگانه و توسط راویان متعدد نقل شده‌اند که مرتب‌سازی و انسجام‌بخشی به آن‌ها، بخش عمده‌ای از زمان پژوهش را در بر گرفت. همچنین، صحت و اعتبار این روایات از طریق مقایسه با منابع دیگر بررسی گردید.

در ادامه، ویژگی‌های ظاهری شخصیت‌های تاریخی مانند چهره، رنگ چشم، قد، پوشش و جزئیات دیگر براساس منابع تاریخی مستند جمع‌آوری شد. به‌عنوان نمونه درباره چهره شخصیت‌هایی مثل ابوبکر، عمر، عمار یاسر، طلحه، ابن‌زبیر، سعدبن معاذ و خلفای اموی و عباسی مانند مهدی، هارون‌الرشید و هادی و نیز زنان برجسته‌ای مانند خیزران و شخصیت‌های دیگر نظیر افشین و بابک خرم‌دین اطلاعات دقیق ثبت شده است؛ مثلاً هارون‌الرشید موه‌های فر و چهره‌ای زیبا داشته و خلیفه مهدی، لکه سفیدی در چشم چپ خود داشته است.

در گام دوم، برای خلق تصاویر مرتبط و جذاب‌سازی هرچه بیشتر محتوا، از پلتفرم هوش مصنوعی Microsoft Bing Image Creator استفاده شده است. انتخاب این پلتفرم براساس قابلیت‌های ممتاز آن بوده است. این ابزار بر پایه مدل DALL-E 3 شرکت OpenAI ساخته شده است (OpenAI, 2023) که یکی از قدرتمندترین مدل‌های تولید تصویر بر پایه متن محسوب می‌شود.

قابلیت کلیدی این ابزار، درک ظرافت‌های معنایی (Nuances) در دستورات متنی یا prompts کاربر است. مقصود از Nuances یا ظرافت‌های معنایی، تفاوت‌های باریک و دقیق در معنا، لحن، احساس و بافت فرهنگی نهفته در کلمات است. همان‌طور که شرکت OpenAI (2023) در گزارش فنی خود خاطرنشان کرده، مدل DALL-E 3 «درک بهتری از nuance و جزئیات موجود در prompts کاربر دارد». برای مثال، این ابزار قادر است تفاوت بین دستور «مردی در غار» و «مردی عابد در غاری تاریک که نور ملایم طلوع خورشید به درون آن می‌تابد و حالتی روحانی را ایجاد کرده» را به خوبی درک کرده و آن را در خروجی تصویری خود منعکس کند. این قابلیت، امکان بازسازی دقیق و پرمعنا صحنه‌های تاریخی مطابق با روایات را فراهم می‌کند. همچنین با توجه به ماهیت مذهبی موضوع پژوهش، سیستم‌های محافظتی و فیلترینگ هوشمند Bing که از ایجاد تصاویر نامناسب جلوگیری می‌کند (Microsoft, 2023)، دلیل مهم دیگری برای انتخاب این پلتفرم بود. از آنجایی که این ابزار به صورت رایگان در دسترس است، همین امر، امکان تکرارپذیری پژوهش را برای سایر معلمان و محققین و استفاده دانش‌آموزان فراهم می‌آورد، اما این انتخاب به معنای برتری این پلتفرم بر سایر پلتفرم‌ها نیست، بلکه صرفاً براساس معیارهای عملی و پژوهشی صورت گرفته است و بررسی سایر پلتفرم‌های هوش مصنوعی می‌تواند موضوع تحقیقات آتی باشد.

مواد و روش کار؛ نمونه‌ای از فرایند تولید تصویر: از قصی تا عبدمناف

همان‌طور که در بخش روش پژوهش نیز اشاره شد، به‌منظور نمونه‌سازی از پروژه‌ای که کتاب پایه یازدهم (شامل تاریخ از صدر اسلام تا تشکیل دولت صفوی) را به‌صورت داستان‌گونه و با کمک هوش مصنوعی تصویرسازی کرده است، یکی از درس‌های این کتاب به نام «اسلام در مکه» انتخاب شده است. با توجه به محدودیت‌ها، در اینجا تجربه روایت داستانی همراه با تصویرسازی هوش مصنوعی برای مبحث اسلام در مکه ارائه شده است.

در این روایت، ما به معرفی پیشینه پیامبر اسلام و خاندان او (قصی، عبدمناف، هاشم، عبدالمطلب، ابوطالب) پرداخته و شرح رسالت پیامبر پیش از هجرت به مدینه را به‌صورت داستانی بیان کرده‌ایم. برای نشان‌دادن عینیت و دقت فرایند تولید، مراحل خلق یک تصویر به‌عنوان نمونه تشریح می‌گردد. موضوع انتخاب شده، صحنه‌ای از زندگی قصی نیای پیامبر اسلام و در مراحل بعدی داستان حمزه و ابوجهل و داستان بنای کعبه طراحی شده است.

گام نخست پروژه: استخراج داده‌ها

ابتدا داده‌های تاریخی مربوط به قصی از منابع معتبر مانند *تاریخ طبری* و *طبقات ابن‌سعد* استخراج شد و براین اساس، موارد زیر ثبت گردید:

- شرایط محیطی: به هنگام مهاجرت مادر قصی به سرزمین شام، قصی کودکی شیرخواره بوده است. صحنه در صحرائی با شنزارهای فراوان و در روزی گرم اتفاق افتاده است. همچنین قصی هنگامی که به سنین نوجوانی می‌رسد با موهای بلند در حال مسابقه تیراندازی گزارش شده است. قصی متوجه می‌شود که اجدادش در مکه زندگی می‌کنند و او در شام و در خانواده مادری خود بیگانه است.

مراحل زندگی قصی: از مهاجرت با مادرش به شام در نوزادی، تا تیراندازی در نوجوانی و بازگشت به مکه و ازدواج با دختر لحنی خزاعی

- پوشش و تجهیزات: در مورد پوشش زنان عرب پیش از اسلام پژوهشی باید صورت می‌گرفت. همچنین وسیله حمل و نقل در آن زمان شتر بوده است.
- چهره‌ها (سن و قیافه ظاهری افراد): به گفته منابع مذکور، قصی مردی چابک، جوانمرد، زیبا با موهای بلند و فراوان بوده است.
- ملاحظات اخلاقی و دینی: باتوجه به محدودیت‌های پلتفرم و حرمت تصویرگری چهره خاص برخی شخصیت‌ها، از ذکر مستقیم نام‌ها در دستورالعمل (Prompt) خودداری شد و به جای آن از عناوین عمومی‌تر (برای نمونه مردی عرب) استفاده می‌گردید. در نمونه دیگر، هنگامی که از پلتفرم Bing Image Creator، درخواست نمودیم فرزندان عبدالدار یعنی نوادگان قصی را نشان دهد که دستشان را در دیگری از خون فروبرده‌اند، با محدودیت اخلاقی مواجه می‌شدیم؛ لذا در اینجا از واژه «دستشان را در دیگری از رنگ قرمز فروبردند» استفاده گردید.

آغاز درگیری بین مطیبین و خون لیسان (فرزندان عبدمناف و عبدالدار بر سر جانشینی قصی) ابن سعد، ۱-۷۳-۵۴؛ طبری، ۳-۸۰۶ و ۸۱۲)

گام دوم: طراحی دستورالعمل (Prompt Engineering)

باتوجه به محدودیت تعداد کاراکتر در پلتفرم Bing Image Creator، داده‌های فوق در یک دستورالعمل دقیق، فشرده و به زبان انگلیسی تدوین شد. نکته کلیدی استفاده از واژه‌های توصیفی دقیق و حذف هرگونه اطلاعات اضافی بود.

گام سوم: تولید و انتخاب تصویر

پس از وارد نمودن تعداد کلمات محدود به زبان انگلیسی، پلتفرم، چهار تصویر تولید می‌کرد. سپس تصاویر براساس انطباق با داده‌های تاریخی (نوع پوشش، محیط)، ترکیب‌بندی هنری و

تاریخ‌نگری و تاریخ‌نگاری، سال ۳۴، شماره ۳۳، بهار و تابستان ۱۴۰۳ / ۶۷

وضوح مورد ارزیابی قرار می‌گرفتند. به‌طور مثال قصی دستور داده بود که در ظرف‌های چرم سرخ، آب‌رسانی به حجاج صورت گیرد. دقت در رنگ ظرف‌ها، تصاویری از خانه خدا که گاهی با تصاویر امروزی طراحی می‌شد، پوشش‌های سر اعراب که گاهی سفید و گاهی شطرنجی و امروزی بود همه مورد ارزیابی قرار گرفت و در صورت وجود مشکل برطرف می‌شد.

مراحل زندگی قصی از سروری در مکه تا ابرسانی به حجاج در ظرف‌های چرمین سرخ رنگ و واگذاری مناصب به پسرش عبدالدار چنان‌که در تصویر تولیدشده فوق ملاحظه می‌شود پس‌زمینه کعبه پس از دریافت تصویر توسط فتوشاپ اصلاح گردیده است.

در نمونه دیگری پوشش سر اعراب به‌صورت شطرنجی و دیگری با عینک ارائه شده است که باتوجه به زمان‌بندی تاریخی، اصلاح آن ضرورت داشت. همچنین سران ایرانی به‌صورت امروزی طراحی شده بود و لذا واژه «پادشاه ساسانی» در دستورالعمل مجدد که به هوش داده شد، جایگزین «پادشاه ایران» گردید.

در نهایت از بین ۴ چهار تصویر، یک تصویر که بیشترین انطباق را با معیارهای فوق داشت و از نظر هنری از کیفیت مناسبی برخوردار بود، انتخاب می‌گردید. سه تصویر دیگر به دلایلی مانند عدم دقت تاریخی یا نمایش نادرست محیط رد می‌شدند. این فرایند برای هر یک از تصاویر تولید شده در این پژوهش به‌طور مشابه تکرار گردید.

کدام تصویر به عثمان خلیفه سوم نزدیکتر است؟ او خوش لباس، میانه بالا، خوش چهره، گندمگون، با ریش بزرگ و انبوده و دوزلف و استخوان بندی درشت و چهارشانه بود. موهای سرش زیاد و معمولاً ریش خود را زرد می‌کرد (ابن سعد، ۳/ ۴۹).

چنان‌که ملاحظه گردید ابتدا باید جزئیات دقیق را از منابع معتبر استخراج می‌کردیم؛ سپس با مقایسه تصاویری که هوش مصنوعی معمولاً در قالب چهار تصویر متفاوت ارائه می‌داد، تصویری را انتخاب کنیم که به داده‌های تاریخی نزدیک‌تر بوده و سبک و دوره زمانی مربوطه را بهتر نشان دهد. در این فرایند، باید به ترکیب رنگ، عناصر موضوعی و تلفیق سنت و مدرنیته توجه ویژه‌ای داشت.

گام چهارم: ساخت تصاویر داستانی توسط دانش‌آموز با راهنمایی معلمان

در آموزش تاریخ، تعامل با محتوا و هم‌کلاسی‌ها جایگاه ویژه‌ای دارد. در این راستا می‌توانیم از دانش‌آموز بخواهیم با توجه به قسمتی از داستان، تصویر آن را با کمک هوش مصنوعی بسازد. این مرحله، یادگیری مبتنی بر داده است. رویکرد «اکتشافی و تعاملی»، دانش‌آموزان را به درک بهتر نقش داده‌های تاریخی معتبر در تولید نتایج درست و مطمئن هدایت می‌کند و «یادگیری را از حالت انفعالی به پویایی تبدیل می‌نماید». وقتی دانش‌آموز خود مسئول تبدیل متن تاریخی به تصویر می‌شود، توجه دقیق‌تری به جزئیات داده‌ها نشان می‌دهد و در صورت مواجهه با مشکلات محتوا، از طریق تعامل مستمر با معلمان و هم‌کلاسی‌ها و مراجعه به منابع معتبر، فرایند حل مسئله و تفکر انتقادی را تجربه می‌کند.

این تجربه مشارکتی باعث می‌شود «دانش‌آموز از وضعیت دریافت‌کننده صرف اطلاعات خارج شود و به یک یادگیرنده جست‌وجوگر، منتقد و خلاق تبدیل گردد»؛ وضعیتی که هم انگیزه یادگیری را افزایش می‌دهد و هم اعتمادبه‌نفس را در تعامل با محیط کلاس و محتوای آموزشی تقویت می‌کند (Hooda, 2022).

به این ترتیب، فناوری هوش مصنوعی به عنوان ابزاری کمکی و پلی ارتباطی، انعطاف‌پذیر و اثرگذار، یادگیری را شخصی‌تر و مؤثرتر می‌سازد و فرصت‌های مشارکت جدیدی را در محیط آموزشی برای دانش‌آموزان فراهم می‌کند که در روش‌های سنتی کمتر دیده شده است.

این رویکرد، تحولی بنیادین در آموزش تاریخ را موجب می‌شود؛ زیرا دانش‌آموز را پیش از انتقال دانش صرف، مستقیماً وارد فعالیت‌های عملی و تجربی می‌کند، خلاقیت و مهارت‌های تفکر انتقادی و مستقل را بهبود می‌بخشد و به طور طبیعی علاقه و انگیزه یادگیری را افزایش می‌دهد. هر بار که جزئیات دقیق‌تری به هوش مصنوعی داده می‌شود، چندین تصویر (معمولاً ۴ تا ۶ تصویر) تولید می‌گردد که دانش‌آموز باید در میان آن‌ها، تصویر بهینه را یافته و مجدداً با اصلاح داده‌ها به بهبود آن کمک کند؛ لذا فرایند تولید تصویر با کمک هوش مصنوعی، نیازمند تکرار و بازنگری‌های مکرر است؛ زیرا برای رسیدن به تصویری که با داده‌های تاریخی هماهنگ باشد، دانش‌آموز باید گزینشی دقیق و هوشمندانه از کلمات و عبارات مؤثر ارائه دهد. محدودیت در انتخاب واژگان و جملات به دانش‌آموز فرصت می‌دهد تا با تفکر و تعقل، بهترین داده‌ها را انتخاب کند. این فرایند بازخوردی و تعاملی، فرصتی است تا دانش‌آموز توانایی‌های خود را از منظر انتخاب دقیق داده، تحلیل و تصحیح ارزیابی نماید و کنترلی فعال بر یادگیری خود داشته باشد.

از آنجایی که برای خلق تصاویر مناسب تاریخی، باید داده‌های دقیقی به سیستم داد، زمان زیادی صرف جست‌وجوی داده‌ها و اصلاح اشتباهات تصاویر ساخته شده می‌گردد. این زمان طولانی، یادگیری را عمیق‌تر و انگیزه را برای ایجاد تصویر مطلوب، افزایش می‌دهد. طراحی فعالیت‌هایی مثل حدس زدن داستان پشت تصاویر، مرتب کردن ترتیب تاریخی رویدادها یا حتی ایجاد تصاویر جدید با همکاری هوش مصنوعی، دانش‌آموزان را از نقش منفعل بیرون آورده و آن‌ها را در جایگاه فعال و خلاق قرار می‌دهد.

در واقع بخشی از اطلاعات به راحتی در دسترس آن‌ها قرار نگرفته و دانش‌آموز فرصت دارد تا به کمک معلم و هم‌اندیشی با هم‌کلاسی‌های خود، به طور عمیق درباره داستان پشت آن تصاویر فکر کند. به طور مثال، عبدالمطلب زیبا، تناور و کشیده قامت، با موهای سفید بود که با وسمه خضاب می‌کرد و موهایش به سیاهی پرهای زاغ می‌شد (ابن‌سعد، ۳ / ۲۱۱-۲۲۷).

طرح پرسش‌هایی مانند «چرا موهای عبدالمطلب در جوانی سفید و در میان‌سالی سیاه بوده است؟» توسط معلم، اهمیت دقت در جزئیات تاریخی و ضرورت ارائه داده‌های درست را به دانش‌آموز گوشزد می‌کند؛ نکته‌ای اساسی در علم تاریخ و پژوهش تاریخی که «تفکر انتقادی را در دانش‌آموزان پرورش می‌دهد» (Hooda, 2022)؛ به کاهش انزوا و افزایش انگیزش آن‌ها کمک می‌کند و در نهایت، «یادگیری بر پایه سطوحی چون به‌خاطر سپردن، فهمیدن، تحلیل و آفرینش» (Fareed, 2024) خلق می‌گردد.

شبه‌الحمدمعروف به عبدالمطلب در کنار عمویش مطلب در نوجوانی / عبدالمطلب به همراه پسرش حارث مشغول حفر چاه زمزم و کشف آهوان طلا

گام پنجم: ایجاد تفکر انتقادی؛ نمونه موردی: داستان حمزه و ابوجهل

چنان‌که ملاحظه گردید، هوش مصنوعی می‌تواند در پرورش تفکر انتقادی و توانایی پرسشگری، نقش سازنده‌ای ایفا کند. به‌طور نمونه در فرایند تولید تصاویر تاریخی با کمک هوش مصنوعی، گاه خطاهایی رخ می‌دهد که باعث می‌شود تصاویر نهایی کاملاً دقیق نباشند؛ مثلاً ممکن است یک شخصیت تاریخی با لباسی معاصر به تصویر کشیده شود یا عینکی بر چهره داشته باشد یا چفیه‌های عربی به‌صورت شطرنجی نمایش داده شوند که با واقعیت تاریخی همخوانی ندارند.

این خطاها در نگاه نخست نواقص غیرقابل قبول به نظر می‌رسند، اما می‌توان آن‌ها را به فرصتی ارزشمند برای تقویت حس کنجکاوی و تفکر نقادانه دانش‌آموزان تبدیل کرد. به‌عنوان نمونه در داستان «اسلام در مکه»، هوش مصنوعی برای خلق تصاویر مربوط به حمزه، چهار تصویر ناقص تولید کرد؛ در برخی از این تصاویر، کنیزی که ماجرای برخورد ابوجهل (ابوحکم) نسبت به پیامبر را به حمزه اطلاع می‌دهد، به‌صورت کمان‌دار نمایان شده بود، یا حمزه در یک تصویر به شکل بسیار پیر و کاملاً پوشیده و در تصویری دیگر بدون پیراهن به

تصویر کشیده شد.

در ابتدا تلاش شد تا این نواقص رفع شود، اما با گذشت زمان مشخص گردید که این تصاویر ناقص، می‌تواند ذهن دانش‌آموزان را به چالش بکشد و آن‌ها را ترغیب به بررسی دقیق‌تر و سؤال پرسیدن درباره داده‌های تاریخی نماید (به‌طور مثال حمزه در آن زمان چند ساله بوده است). این‌گونه تمرین‌ها، دانش‌آموزان را به دقت در جزئیات، آگاهی از تاریخچه و شناخت پس‌زمینه واقعی تصاویر وادار می‌کند و موجب «تقویت مهارت‌های تفکر تاریخی و تحلیلی» آن‌ها می‌شود (Fareed, 2024).

از این طریق، دانش‌آموزان می‌آموزند که تفاوت‌های میان گذشته و حال را بهتر درک کنند و نگاهی نقادانه به منابع تصویری و متنی داشته باشند. این «فرایند یادگیری تعاملی و انتقادی» (Hooda, 2022)، به‌جای آن‌که خطاها را موانع آموزشی بداند، آن‌ها را به نیروی محرکه‌ای برای تفکر و کنجکاوی تبدیل می‌کند؛ بنابراین، هوش مصنوعی به‌عنوان ابزاری برای خلق تصاویر آموزشی، فرصتی برای ایجاد تفکر انتقادی و مشارکت فعال دانش‌آموزان در فرایند ساخت دانش و تحلیل محتوا فراهم می‌آورد که موضوعی حیاتی در آموزش‌های معاصر و به‌ویژه در آموزش تاریخ است.

کار عملی: قصه تصاویر بالا چیست؟ با کمک معلم خود، ابرادات هر تصویر را مشخص کنید و با فتوشاپ یک تصویر منسجم از موضوع بسازید.

گام ششم: استفاده از خلاقیت‌ها و محدودیت‌ها؛ نمونه موردی: بنای کعبه

هنگامی که هوش مصنوعی با ترکیب واقعیت‌ها و ایده‌های تخیلی، تصاویر متنوع و جذابی تولید می‌کند، این تصاویر می‌توانند زمینه‌ای برای تحریک تفکر خلاق و انتقادی دانش‌آموز باشند. برای نمونه، در فرایند ساخت تصویر بنای کعبه، هوش مصنوعی ممکن است تصویری خلق کند که خانه خدا را در میانه دریای طوفانی نشان دهد، با عمارت‌های رومی، چوب‌های

شکسته و حتی ساختمان‌های مدرن امروزی در پس‌زمینه.

چنین تصویری، به دلیل ترکیب ناسازگار از عناصر مختلف تاریخی و تخیلی، دانش‌آموز را به پرسشگری وامی‌دارد؛ مثلاً می‌پرسد چرا خانه خدا در مرکز آب است و چه ارتباطی بین معماری رومی و بنای کعبه ممکن است وجود داشته باشد. این روش تصویرسازی باعث می‌شود دانش‌آموزان علاوه بر درک بهتر ارتباط مفاهیم تاریخی، سؤالات پیچیده‌تری مطرح و نگرش بلندمدتی نسبت به روند تاریخی و تحولات فرهنگی-معماری پیدا کنند.

درواقع، چنین نگرشی باعث می‌شود تاریخ به عنوان جریان پویایی شناخته شود که از تداخل‌ها، اقتباس‌ها و تکامل‌های مختلف شکل گرفته است. همچنین، این تکنیک به دانش‌آموز این امکان را می‌دهد که بدون لزوماً خواندن کامل مطالب کتاب درسی، با تحلیل و تفسیر تصاویر ساخته‌شده به ارزیابی محتوا پردازد و مهارت‌های تحلیل بصری و استدلال تاریخی خود را تقویت کند. از این طریق، «یادگیری به شکلی فعال، مستقل و خلاقانه صورت می‌گیرد» (Fareed, 2024) که در برابر روش‌های سنتی، تأثیر بیشتری در تثبیت مفاهیم و ارتقای فهم بلندمدت دارد.

سؤال: چرا خانه کعبه طوفانی است و ستون‌های رومی در دریا قرار دارد؟

ایجاد نگرش بلندمدت و کلان‌نگر به تاریخ از طریق استفاده خلاقانه و غیرمتداول از هوش مصنوعی، یکی از روش‌های مؤثر در افزایش فهم عمیق و انتقال مفاهیم تاریخی است. در فرایند تصویرسازی سریالی تاریخی، مخاطب، از یک شنونده صرف رویدادهای تاریخی به یک نظاره‌گر آگاه و فعال تبدیل می‌شود که وقایع تاریخی را در قالب تصاویر پیوسته و مرتبط می‌بیند. این روش با طرح پرسش‌های مرتبط و دقیق، مانند «به نظر شما مهاجرت‌ها چه نقشی در تحولات تاریخی داشته‌اند؟» یا «آیا مهاجرت‌ها تنها جابه‌جایی فیزیکی افراد بوده‌اند یا اثرات

فرهنگی و تمدنی نیز به همراه داشته‌اند؟»، مخاطب را به یادآوری تصاویر و روایت‌های تاریخی می‌کشاند و او را تشویق می‌کند تا ارتباط میان وقایع مختلف را بهتر درک کرده و «تحلیل‌های عمیق‌تری» (Wineburg, 2001; Seixas & Morton, 2013)، ارائه دهد. برای مثال، در تصاویر کتاب پایه یازدهم، روند مهاجرت‌ها به‌خوبی نمایش داده شده است؛ مهاجرت پیامبر اسلام به مدینه و تأثیر آن بر دین، اجتماع و افزایش نزاع‌ها، مهاجرت حسین‌بن‌علی به کوفه و پیامدهایی مانند قیام توابین و مختار و... این تصاویر مجموعه‌ای کامل از واقعه تا پیامدهای آن را در قالب یک سریال تاریخی به تصویر می‌کشند. با نمایش این توالی تصویری، مخاطب همچون تماشاگر یک فیلم تاریخی، پیوند میان انسان‌های مهاجر، مقیم، ثروتمند، برده و دیگر گروه‌ها را مشاهده می‌کند. همچنین جنگ‌ها، غارت‌ها و انتقال فرهنگ‌ها در جریان مهاجرت‌ها به تصویر کشیده می‌شوند. بدین ترتیب، دانش‌آموز می‌تواند با یادآوری این تصاویر، پاسخ سؤالات پیچیده را تحلیل کند و دیدگاه‌ها و تجربیات شخصی خود را در تفسیر تاریخ به کار گیرد.

مهم‌ترین هدف این رویکرد، ایجاد سیر تاریخی منسجم و طولانی‌مدت در ذهن دانش‌آموز است. ارائه وقایع در بازه زمانی گسترده و در قالبی بصری و قابل فهم، به آن‌ها کمک می‌کند تا نتایج بلندمدت تاریخ را بیابند و فرایند تغییرات فرهنگی، سیاسی و اجتماعی و موقعیت کنونی نهادها و ملت‌ها را بهتر بررسی کنند. وقتی همه دوره‌های تاریخی همچون یک سریال تصویری به نمایش درمی‌آیند، مفهوم‌سازی تاریخ به شکلی زنده و قابل درک ارائه شده است. این جریان که همان مفهوم «توالی در آموزش تاریخ» است با کمک فناوری هوش مصنوعی به بهترین شکل ممکن، محقق گردیده، به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا دید کلی و جامع‌تری نسبت به دوره‌های تاریخی پیدا کرده و روابط علت و معلولی میان رویدادها را بهتر درک کنند.

۴ هنگام مهاجرت به مدینه ابوبکر ریش سفید و پیامبر ریش سیاه داشته و سه نفر همراه آنها بود (ابن سعد، ۲۱۱-۲۲۳)

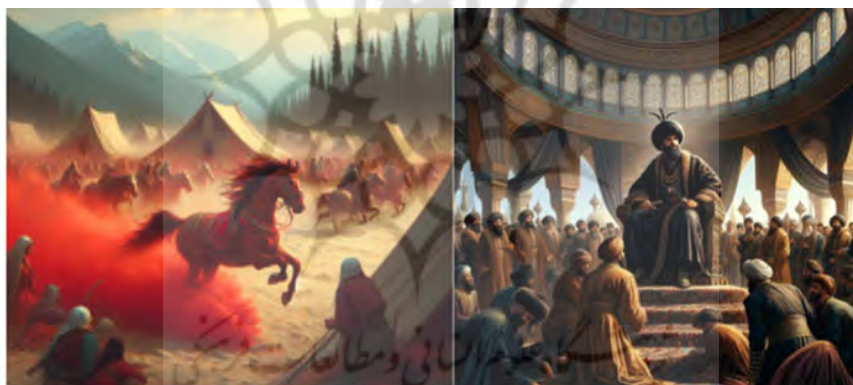

دو تصویر ارائه شده توسط هوش مصنوعی با محتوای مهاجرت امام حسین و خانواده و یارانش به سمت عراق

گام هفتم: دقت در جزئیات

گاهی اطلاعاتی که به هوش مصنوعی می‌دهیم، ممکن است به تصویر ناصحیحی منجر شود و در نتیجه لازم است تحقیقات بیشتری انجام داد و به دنبال بهترین نمایش بود؛ زیرا خلق تصاویر در کتاب‌ها و فیلم‌های تاریخی، خلق اسنادی با قابلیت اعتماد است و مسئولیت اخلاقی بزرگی ایجاد می‌کند. لذا توجه به جزئیات کوچک مانند ظاهر، لباس‌ها، مدل مو و حتی رنگ اسب‌ها بسیار حیاتی است؛ چرا که هدف ارائه یک سند قابل اطمینان است که در ذهن مخاطبان باقی بماند و نسل‌های آینده نیز به آن اتکا کنند. هرگونه نقص یا اشتباه در تصویرسازی می‌تواند اعتبار آن اثر را زیر سؤال ببرد. به همین دلیل، ارائه جزئیات دقیق به هوش مصنوعی، مستلزم تحقیقات گسترده در منابع تاریخی معتبر است تا تصویر نهایتاً دقیق و صحیح ایجاد شود. مثلاً تصویر کاخ خضرا که یزید در آن بیعت گرفت، باید با نمونه امروزی آن جهت برطرف کردن

برخی شبهات و در جهت راستی‌آزمایی هوش مصنوعی مقایسه گردد. در یک نمونه در تصویرسازی داستان امام حسین و یزید، هوش مصنوعی، اسب امام حسین را قهوه‌ای‌رنگ ارائه کرد. پیش از طراحی چنین تصویری، ضروری است در منابع موثق و قدیمی بررسی شود که آیا رنگ اسب امام سفید بوده یا سیاه، و سوگیری‌های احتمالی در تحقیقات جدید به‌دقت مورد ارزیابی قرار گیرد. با عنایت به موارد گفته شده، پیش از خلق تصاویر تاریخی با هوش مصنوعی، تحقیق و پژوهش جامع و دقیق لازم است تا تصویر، سندی قابل اعتماد و مستند باشد. شایان‌ذکر است که مثال‌هایی مانند داستان بیعت امام حسین و یزید و رنگ اسب امام حسین، هرچند مستقیماً مرتبط با درس «اسلام در مکه» نیستند، به‌عنوان بخشی از محتوای کتاب پایه یازدهم تاریخ مطرح شده‌اند و در بررسی چالش‌های تصویرسازی هوش مصنوعی اهمیت دارند. آوردن این نمونه‌ها، هدفی فراتر از محدودیت یک درس خاص دارد و به بیان جامع‌تر و واقع‌گرایانه‌تر مشکلات و دقت‌های لازم در تولید تصاویر تاریخی کمک می‌کند.

توضیح تصویر سمت راست: مردمان او را استقبال کردند. یزید رو به قبه خضرا که پدر بنا پر کرده بود آمد(عمامه خنجر سیاه بر سر بسته بود و شمشیر پدر حمل کرد. سرابرده و قبه‌های دلباز زده و فرش‌های بسیار بر روی یکدیگر گسترانیده بودند بای بر کرسی‌ها می‌ایست نهاد تا بر فرش‌ها توانست نشست.

توضیح تصویر سمت چپ: چون اهل بیت حسین صدای اسب او را شنیدند از خیمه‌ها بیرون دویدند. اسب حسین بی‌صاحب و غرقه به خون گرد خیمه‌ها می‌گردید و شیهه می‌زد(ابن اعثم کوفی، ۱۳۹۳: ۹۲۵-۸۲۰).

گام هشتم: استفاده از منابع اصیل

مطالعه منابع تاریخی متقدم و استناد به داده‌های اصلی، نقش بسیار مهمی در اصلاح و بازنگری جریان‌های تاریخی دارد. هنگامی که داده‌های تاریخی توسط هوش مصنوعی از ذهنیت به عینیت تبدیل می‌شوند، دیدگاه‌های تازه و گاه چالشی شکل می‌گیرد که می‌تواند تفسیر و قضاوت ما

نسبت به وقایع تاریخی را زیر سؤال ببرد و منجر به بازنویسی و تحلیل چندبعدی رویدادها گردد.

این فرایند باعث ایجاد درک عمیق‌تر و آشنایی با ابعاد جدیدی از تفکر تاریخی برای مخاطب می‌شود. یک نمونه از اصلاح جریان‌ات تاریخی با کمک هوش مصنوعی مربوط به جنگ خندق است. طوفانی که در این جنگ برخاست و موجب ترک قوم قریش از منطقه شد، ناشی از فعالیت مردم مدینه و کندن خندق در اطراف شهر بود. با وجود گردوغبار حاصل از این فعالیت‌ها، در تفاسیر سنتی، این موضوع کمتر مورد توجه قرار گرفته و اغلب نقش امدادهای غیبی برجسته شده است. البته با پذیرش کرامات غیبی، نمی‌توان اثر و اهمیت خاکریزهای اطراف مدینه را نادیده گرفت (ر.ک: ابن سعد، ۴ / ۷۹).

باتوجه به این که جنگ خندق و فضای آن مربوط به مدینه است، این مثال مستقیم به درس «اسلام در مکه» تعلق ندارد، اما به دلیل حضور آن در محتوای کتاب پایه یازدهم تاریخ و اهمیت آن در تصویرسازی رویدادهای تاریخی، ذکرش ضروری است. این نمونه نشان می‌دهد که هوش مصنوعی در تصویرسازی تاریخ علاوه بر دقت در جزئیات، نیازمند توجه به بستر و زمینه تاریخی هر رویداد است تا تصویر نهایتاً واقع‌گرایانه و مستند گردد.

توضیح نویسنده: به گفته منابع تاریخی، مسلمانان شش روز اطراف مدینه خندق کندند که منطقی و زش باد می‌توانسته گل و خاک اطراف خندق را به طوفانی غیرقابل تحمل تبدیل کند.

گام نهم: پرهیز از یک‌جانبه‌نگری و رعایت اخلاق علمی

در آموزش تاریخ باید از یک‌جانبه‌نگری پرهیز کرد و ارزش‌های علمی و تاریخی را براساس تحقیقات دقیق و اطلاعات واقعی به نمایش گذاشت. تصاویر ساخته‌شده توسط هوش

مصنوعی از روی منابع تاریخی ممکن است با عقاید مذهبی ما همخوانی نداشته باشند، به‌ویژه در مورد مقدسات و مفاهیم ذهنی اجتماعی مانند طراحی چهره امامان شیعه و خلفای راشدین که محدودیت‌هایی در تصویرسازی دارند.

برخی ممکن است با این تصاویر مخالف باشند؛ مثلاً این‌که ابن‌ملجم مرادی که امام علی را به شهادت رساند، چهره‌ای زیبا داشته باشد، یا عمر خلیفه دوم مردی پراپت باشد یا ابوبکر چهره‌ای استخوانی داشته و ابولهب، عثمان خلیفه سوم و پیامبر اسلام چهره‌ای زیبا داشته باشند. در همین مقاله، چهره پیامبر اسلام با استفاده از داده‌های تاریخی طراحی شد که نویسندگان تصمیم گرفتند چهره زیبای هوش مصنوعی را با هاله‌ای نور مخفی کنند.

علاوه بر این، یکی از اهداف مهم آموزش تاریخ، تربیت دانش‌آموزان در قضاوت درست درباره شخصیت‌های مهم تاریخی است که عملکردهای متنوعی داشته‌اند. پیشنهاد می‌شود تصاویر طراحی شده توسط هوش مصنوعی را کنار زندگی‌نامه این شخصیت‌ها قرار داده و از دانش‌آموزان بخواهیم به‌عنوان قاضی، عملکردهای آن‌ها را بررسی و قضاوت کنند.

قضاوت درباره شخصیت‌های تاریخی یکی از وظایف اصلی مورخان است و این روش باعث تقویت توانایی تعقل و نقد تاریخی در مخاطبان می‌شود. این کار به ما امکان می‌دهد تا موضوعات تاریخی را از زوایای مختلف و با دیدی خنثی و گاه خاکستری ببینیم و قضاوت‌های خود را با دقت و استدلالی قوی‌تر ارائه دهیم. البته برای این منظور، مشارکت و دانش معلمان در کامل‌تر کردن دیدگاه‌ها و زوایای مختلف پرونده‌های تاریخی ضروری است، چرا که نمی‌توان تنها با چند تصویر و نکته، به قضاوتی کامل دست یافت.

فعالیت در کلاس: قضاوت کنید

ابوبکر تاجری با سرمایه اندک بود که آن را در راه اسلام خرج کرد. به هنگام مهاجرت به مدینه، همراه پیامبر در غار ثور حضور داشت. دختر و غلام و پسرش، او و پیامبر را در مدت اقامت سه روزه در غار باری دادند. سپس راهی مدینه شد. خلافت او پایه‌گذار شکاف مسلمانان و تقسیم آنها به دو شاخه تسنن و تشیع است. در مقام قاضی و به کمک معلم خود، در مورد عملکرد ابوبکر قضاوت و حکم خود را صادر کنید.

ارزیابی مراحل نه‌گانه قابلیت‌های هوش مصنوعی پلتفرم بینگ از نگاه دانش‌آموزان

در ادامه مراحل کار، بررسی علمی‌تر و تحلیلی قابلیت‌های فناوری هوش مصنوعی با استفاده از یک نظرسنجی از دانش‌آموزان با طرح پرسش‌نامه‌ای که روایت داستانی اسلام در مکه به آن پیوست شده بود صورت گرفت. این نظرسنجی توسط ۲۶ پاسخ‌دهنده (عمدتاً دانش‌آموزان پایه دوازدهم) تکمیل شده است. هدف اصلی ارزیابی تجربه یادگیری تاریخ با استفاده از یک کتاب مصور در مقایسه با کتاب درسی سنتی بوده است.

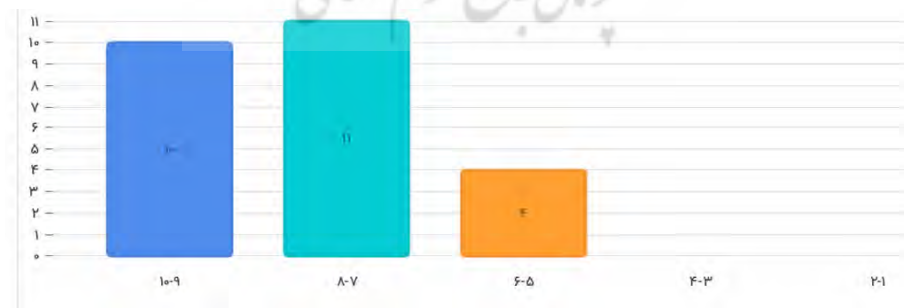
اکثر پاسخ‌دهندگان (۲۴ نفر) در پایه دوازدهم بودند و یک نفر در پایه یازدهم و یک نفر هم فارغ‌التحصیل دوره متوسطه دوم بود. همچنین بیشتر پاسخ‌دهندگان (۱۵ نفر) نمره خود را در محدوده متوسط (۱۴-۱۵) گزارش کرده بودند. ۷ نفر نمره خوب (۱۶-۱۸) و ۴ نفر نمره خیلی خوب (۱۹-۲۰) داشته‌اند.

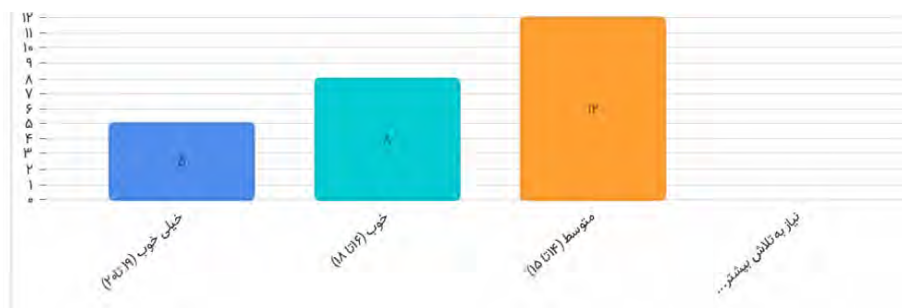

نمودار پایه تحصیلی دانش‌آموزانی که در تکمیل پرسش‌نامه شرکت نموده بودند

ارزیابی کلی از کتاب مصور

میانگین نمره داده شده این دانش‌آموزان به کتاب مصور بین ۷ تا ۱۰ بوده است. بیشتر پاسخ‌دهندگان (۲۰ نفر) نمره ۸ به بالا داده‌اند که نشان‌دهنده رضایت بالا است.

جذابیت: اکثر پاسخ‌دهندگان (۲۱ نفر) بیان کرده‌اند که با مطالعه کتاب مصور، بسیار علاقه‌مند شده‌اند. تنها تعداد کمی (حدود ۴ نفر) اعلام کرده‌اند که تفاوتی احساس نمی‌کنند یا علاقه‌مند نیستند. این نشان‌دهنده استقبال بالا از روش جدید است.

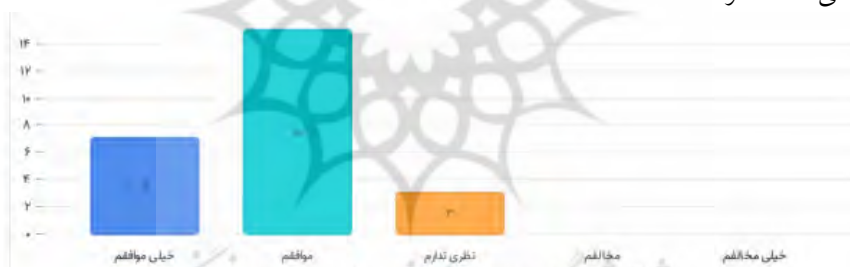
در ارزیابی مؤلفه‌های کلیدی و با طرح این پرسش که تصاویر کتاب به درک بهتر دانش‌آموز از فضای تاریخی کمک کرده است یا خیر؟ اکثر دانش‌آموزان موافق یا کاملاً موافق بودند که تصاویر به درک فضای تاریخی و شخصیت‌ها کمک کرده است. پاسخ‌دهندگان به‌کرات به کیفیت، جزئیات و هماهنگی تصاویر با متن اشاره نموده‌اند که نشان می‌دهد استفاده از تصاویر جذاب و مرتبط، یک نقطه قوت اصلی این روش است.

به خاطر سپاری مطالب: در پاسخ به این سؤال که به خاطر سپاری اسامی، تاریخها و روند وقایع در مقایسه با کتاب اصلی چگونه بوده، اکثر پاسخها (۲۰ نفر) به سمت «بسیار بهتر» و «بهتر» متمایل است. تعداد بسیار کمی گزینه «بدتر» را انتخاب کرده‌اند. این نشان می‌دهد که روایت داستانی و تصاویر به حفظ بهتر اطلاعات کمک کرده است.

روایت داستانی: بسیاری از دانش‌آموزان احساس تماشای فیلم یا سریال تاریخی داشته‌اند. این سبک باعث افزایش علاقه و کنجکاوی آنان شده و به جذابیت و درک عمیق‌تر رویدادهای تاریخی کمک کرده است.

افزایش انگیزه یادگیری: بسیاری بیان کرده‌اند که انگیزه و کنجکاوی آنان برای یادگیری تاریخ اسلام افزایش یافته است.

ارتباط بهتر با شخصیت‌های تاریخی: دانش‌آموزان احساس نزدیکی و درک بهتری با شخصیت‌هایی مانند پیامبر(ص)، ابوطالب، حمزه و دیگران پیدا کرده بودند. این نشان‌دهنده تأثیر مثبت روایت داستانی و تصویری در ایجاد هم‌دردی و درک احساسی از تاریخ است.

بهبود یادگیری و تأثیر بر نمره امتحانات: بسیاری از دانش‌آموزان باور دارند که این روش می‌تواند به بهبود نمرات آنان در امتحانات تاریخ کمک کند. این نشان می‌دهد که آنان این روش را جذاب و مؤثر می‌دانند.

تمایل به ادامه: اکثر دانش‌آموزان مایل بودند دیگر فصل‌های کتاب تاریخ نیز به این سبک ارائه شود. این قوی‌ترین نشانه از رضایت کلی آنان از روش جدید است.

افزایش درک و یادگیری

دقت تاریخی تصاویر: اکثر پاسخ‌دهندگان موافق بودند که جزئیات تصاویر (پوشش، چهره، محیط) با توصیفات تاریخی همخوانی داشته است. این امر به اعتبار علمی کتاب افزوده است.

پیشنهادها برای بهبود در بخش سؤالات تشریحی

نمونه کتاب مصور تاریخ به صورت کلی با استقبال بسیار خوبی مواجه شده است. دانش‌آموزان آن را جذاب‌تر، مؤثرتر و ماندگارتر از کتاب‌درسی سنتی ارزیابی کرده‌اند. استفاده از تصاویر با کیفیت و روایت داستانی، عامل اصلی این موفقیت بوده است. دانش‌آموزان ارتباط عاطفی و شناختی بهتری با محتوای تاریخی برقرار کرده‌اند. آنان این روش را مؤثرتر از روش سنتی می‌دانند و خواستار تعمیم آن به دیگر فصل‌های کتاب هستند. این نتایج، اثربخشی روش آموزش مبتنی بر داستان‌پردازی و تصویرگری را در تدریس تاریخ تأیید می‌کند و می‌تواند به عنوان پشتوانه علمی برای توسعه بیشتر این روش مورد استفاده قرار گیرد.

در بخش پرسش‌های تشریحی، چندین پاسخ‌دهنده خواستار تصاویر بیشتر، به ویژه در مورد جنگ‌ها و شخصیت‌ها شدند. برخی پیشنهاد داده بودند که متن کمتر و تصویر بیشتر باشد. تعدادی از دانش‌آموزان خواستار فعالیت‌هایی شده‌اند که آنان را به استفاده از هوش مصنوعی برای خلق داستان‌ها یا تصاویر تاریخی ترغیب کند. برخی اشاره کرده‌اند که داستان‌های فرعی

(مانند حضور ایرانیان در تاریخ اسلام) جذاب بوده و بهتر است بیشتر باشد. عده‌ای هم سؤالاتی درباره‌ی واقع‌گرایی چهره‌ها و مکان‌ها مطرح کرده بودند که بهتر است در نسخه‌های آینده مورد توجه قرار گیرد. با اعمال پیشنهادها ارائه‌شده (مانند افزایش تصاویر، کاهش متن و افزودن فعالیت‌های تعاملی) می‌توان این روش آموزشی را اثربخش‌تر کرد.

نتیجه‌گیری

تلاش برای ترویج یادگیری عمیق و کاربردی امری ضروری در آموزش و فهم تاریخ است و کنکاش مخاطب، برای دستیابی به اطلاعات عمیق، ضروری است. نتایج نشان می‌دهد که ترکیب داده‌های مستند تاریخی با فناوری تصویرسازی هوش مصنوعی، موجب افزایش دقت در انتقال اطلاعات، ارتقای تعامل دوطرفه میان دانش‌آموزان، معلمان و محتوا و خلق فضای تفکر چندوجهی و تحلیلی در آموزش تاریخ می‌شود. این رویکرد نوین، علاوه بر افزایش جذابیت یادگیری، مهارت‌های تحلیلی و فناوریانه دانشجویان را بهبود می‌بخشد و امکان دیدن تاریخ از منظرهای نوین و چندبعدی را فراهم می‌آورد. استفاده از هوش مصنوعی در کنار آموزش تاریخ می‌تواند یک آموزش ترکیبی را رقم بزند تا محتوای درسی تازه شکل بگیرد و علاقه دانش‌آموزان را افزایش دهد و آن‌ها را در مرکزیت فعالیت‌های یادگیری قرار دهد. وقتی دانش‌آموزان خودشان داده‌ها را به نرم‌افزارهای هوش مصنوعی وارد و تصویری ایجاد می‌کنند، احساس هیجان و شور بیشتری نسبت به روش‌های سنتی حفظ کردن مطالب پیدا می‌کنند. این روند، تخیل و خلاقیت آن‌ها را تقویت می‌کند. تبدیل آموزش تاریخ از حالت خشک و صرفاً داده‌محور به شکل داستانی و تصویری، به همراه طرح سؤال و دریافت پاسخ در همان کلاس، باعث افزایش علاقه دانش‌آموزان به تاریخ می‌شود. آن‌ها با این روش، بهتر می‌توانند داستان‌های تاریخی را بفهمند، سؤالات مرتبط بپرسند و پاسخ‌های منطقی و دقیق ارائه دهند که در نهایت باعث درک عمیق‌تر تاریخ و یادگیری مؤثرتر خواهد شد.

منابع

- ابن عثم کوفی. (۱۳۹۳). *الفتوح*. تصحیح محمدبن‌احمد مستوفی هروی و غلامرضا طباطبایی مجد. تهران: علمی و فرهنگی.
- ابن‌اثیر، عزالدین‌علی. (۱۳۸۳). *تاریخ کامل*. ترجمه سید حسین روحانی و حمیدرضا آذیر. تهران: اساطیر.
- ابن‌سعد، محمد. (۱۳۷۴). *طبقات الکبری*. ترجمه محمود مهدوی دامغانی. تهران: فرهنگ و اندیشه.
- آقادوستی، الهام و دیگران. (۱۴۰۲). «بازسازی تاریخی فضای دینی حبشه در سال پنجم هجرت با

- محوریت سورهٔ مریم». *تاریخ اسلام و ایران*. دانشگاه الزهراء(س). ۳۲ (۶۰). ۳۵-۶۱.
<http://noo.rs/P3pb4>
خانی نویدگانی، فاطمه و معصومه رخساری. (۱۴۰۴). «کاربرد هوش مصنوعی در آموزش». *تحقیقات راهبردی در تعلیم و آموزش و پرورش*. (۳۷). ۱۲۰-۱۰۹. <http://noo.rs/l2ZqK>
خباره، کبری. (۱۴۰۴). «نقش هوش مصنوعی بر رهبری آموزشی در مدارس: رویکرد کیفی». *پژوهش‌های رهبری آموزشی*. (۳۴). ۱۷۱-۱۴۹.
سپهری، فرهاد. (۱۴۰۳). «معماری و هوش مصنوعی: تأثیر یادگیری ماشین بر طراحی و ساخت وساز». *معماری سبز*. (۴۴). ۲۰-۱۳. <http://noo.rs/WocFg>
سلیمانی و دیگران. (۱۴۰۴). «نقش هوش مصنوعی در آیندهٔ آموزش و پرورش». *تحقیقات راهبردی در تعلیم و آموزش و پرورش*. (۴۱). ۱۳-۲۸. <http://noo.rs/Fnnne>
صادق‌پور، سعیده و دیگران. (۱۴۰۴). «نقش فناوری هوش مصنوعی در تقویت مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان با رویکرد آموزش نوین». *تحقیقات راهبردی در تعلیم و آموزش و پرورش*. (۴۱). ۴۱۸-۴۱۳. <http://noo.rs/LdORV>
صادق‌پور؛ سعیده؛ صادق‌پور، حمیده. (۱۴۰۴). «کاربرد هوش مصنوعی در آموزش زبان انگلیسی به‌عنوان زبان خارجی: استفاده از منابع اصیل». *تحقیقات راهبردی در تعلیم و آموزش و پرورش*. (۴۱). ۲۵۱-۲۴۹. <http://noo.rs/OpMaP>
طبری، محمد. (۱۳۶۲). *تاریخ طبری*. ترجمهٔ ابوالقاسم پاینده. تهران: اساطیر
قبادی‌پور، ستایش و دیگران. «اثر هوش مصنوعی بر آموزش». کنفرانس بین‌المللی مطالعات بین‌رشته‌ای در مدیریت و مهندسی. ۲۲۶-۲۱۲.
کرمی، مهدیه؛ سرسنگی علی‌آباد، هاجر. (۱۴۰۳). «استفاده از هوش مصنوعی در بازسازی آثار هنری تاریخی: فرصت‌ها و خطرها». هشتمین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های کاربردی در علوم و مهندسی.
ملایی توانی، علیرضا. (۱۳۹۸). «آیا رشتهٔ تاریخ در ایران با بحران روبه‌رو است». *تاریخ‌نگری و تاریخ‌نگاری*. دانشگاه الزهراء(س). ۲۹ (۲۴). ۲۳۱-۲۵۱.
<https://doi.org/10.22051/hph.2020.24636.1325>
Baeza-Yates, R., & Ribeiro-Neto, B. 2011. *Modern information retrieval: The concepts and technology behind search* (2nd Ed.). Addison-Wesley.
Fareed et al. 2024. Exploring the Potentials of Artificial Intelligence Image Generators for Educating the History of Architecture. *Heritage*, 7(3). 1727-1753 <https://doi.org/10.3390/Heritage7030081>.
Hooda, Monika, 2022. Artificial Intelligence for Assessment and Feedback to Enhance Student Success in Higher Education *Hindawi. Mathematical Problems in Engineering*. <https://doi.org/10.1155/2022/5215722>.
Jurafsky, D., & Martin, J. H. 2021. *Speech and language processing* (3rd Ed.). Pearson.
Malysheva, Olga, Elena Tokareva, Larisa Orchakova, Yulia Smirnova. "The effect of online learning in modern history education". Volume 8, Issue 7.
Nicodemo, Thiago Lima & Oldimar Cardoso. "Metahistory for (Ro)bots: Historical

- Knowledge in the Artificial Intelligence Era”. *Hist. Historiogr.* v. 12, n. 29, jan-abr, ano 2019, p. 17-52.
- Olivares, Sergio Tirado, Maria Navío-Inglés, Paula O’Connor-Jiménez and Ramón Cózar-Gutiérrez. 2023. from Human to Machine: Investigating the Effectiveness of the Conversational AI ChatGPT in Historical Thinking. *Educ. Sci.* 2023, 13, 803. <https://doi.org/10.3390/educsci13080803>
- Seixas, P., & Morton, T. 2013. *The Big Six Historical Thinking Concepts*. Nelson Education.
- Sheng, Xiaowei, Star River Bilingual School, Shanghai, China. 2023. The Role of Artificial Intelligence in History Education of Chinese High Schools *Journal of Education, Humanities and Social Sciences EPHHR*. v (8)
- Wineburg, S. 2001. *Historical Thinking and Other Unnatural Acts: Charting the Future of Teaching the Past*. Temple University Press.
- Microsoft. (2023). Bing Image Creator: Creating Images with OpenAI
- OpenAI. (2023). DALL-E 3: System Card

List of Sources with English Handwriting

- Aghadoosti, E., et al. (2023). Historical reconstruction of the religious atmosphere of Abyssinia in the fifth year of the Prophet with the focus of Surah Maryam. *Quarterly Journal of Islamic History and Iran of Alzahra University*, 33(60), 35-61. <https://doi.org/10.22051/hii.2024.43647.2789> [In Persian]
- Atkins, B.T.S., & Rundell, M. (2008). *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. Oxford University Press.
- Baeza-Yates, R., & Ribeiro-Neto, B. (2011). *Modern information retrieval: The concepts and technology behind search* (2nd ed.). Addison-Wesley.
- Ībn Aṭam Kūfī. (2014). *Al-Fotūḥ*. (M. B. A. Mostowfi Heravi, Ed.; G. R. Tabatabaei Majd, Rev.). 'Elmī va Farhangī. [In Persian]
- Ībn Aḡfir, E. (2004). *Al-Kāmil fī al-Tarīḫ*. (H. R. Rohani & H. R. Azir, Trans.). Asāfir. [In Persian]
- Ībn Sa'd, M. (1995). *Al-Ṭabaqāt ul-Kobrā'*. (M. M. Damghani, Trans.). Farhang va Andīseh. [In Persian]
- Fareed, A., et al. (2024). Exploring the potentials of artificial intelligence image generators for educating the history of architecture. *Heritage*, 7(3), 1727-1753. <https://doi.org/10.3390/heritage7030081>
- Hooda, M. (2022). Artificial intelligence for assessment and feedback to enhance student success in higher education. *Mathematical Problems in Engineering*, 2022, Article 5215722. <https://doi.org/10.1155/2022/5215722>
- Jurafsky, D., & Martin, J. H. (2021). *Speech and language processing* (3rd Ed.). Pearson.
- Khabareh, K. (2025). [The role of artificial intelligence on educational leadership in schools: A qualitative approach]. *Educational Leadership Research*, 34, 149-171. <https://doi.org/10.22054/jrlat.2024.83499.1818> [In Persian]
- Khani Noubandegani, F., & Rakhari, M. (2025). [The application of artificial intelligence in education]. *Strategic Research in Education*, 37, 109-120. [In Persian]
- Karami, M., & Sar Sang Ali Abad, H. (2024). [Using artificial intelligence in the reconstruction of historical artworks: Opportunities and risks]. *The 8th International Conference on Applied Research in Science and Engineering*. <https://civilica.com/doc/2143627> [In Persian]
- Malysheva, O., Tokareva, E., Orchakova, L., & Smirnova, Y. (2022). The effect of online learning in modern history education. *Journal of Education and Learning*, 8(7), 45-58.
- Microsoft. (2023). *Bing Image Creator: Creating Images with OpenAI*.
- Mollaiy Tavani, A. (2019). [Is discipline of History in Crisis situation in Iran?]. *Historical Perspective and Historiography*, 29(24), 231-251. <https://doi.org/10.22051/hph.2020.24636.1325> [In Persian]
- Nicodemo, T. L., & Cardoso, O. (2019). Metahistory for (Ro)bots: Historical knowledge in the artificial intelligence era. *História da Historiografia*, 12(29), 17-52.
- Olivares, S. T., Navío-Inglés, M., O'Connor-Jiménez, P., & Cózar-Gutiérrez, R. (2023). From human to machine: Investigating the effectiveness of the conversational AI ChatGPT in historical thinking. *Education Sciences*, 13(8), 803. <https://doi.org/10.3390/educsci13080803>
- OpenAI. (2023). *DALL-E 3: System Card*.
- Qabadipour, S., et al. (2024). [The effect of artificial intelligence on education]. *International Conference on Interdisciplinary Studies in Management and Engineering*, 212-226. <https://civilica.com/doc/2251660> [In Persian]
- Sadeghpour, S., et al. (2025). [The role of artificial intelligence technology in strengthening students' social skills with a modern education approach]. *Strategic Research in Education*, 41, 413-418. <https://civilica.com/doc/2252777> [In Persian]
- Sadeghpour, S., & Sadeghpour, H. (2025). [The application of artificial intelligence in teaching English as a foreign language: Using authentic resources]. *Strategic Research in*

- Education, 41, 249-251. [In Persian]
- Seixas, P., & Morton, T. (2013). The Big Six Historical Thinking Concepts. Nelson Education.
- Sepahri, F. (2024). [Architecture and artificial intelligence: The impact of machine learning on design and construction]. Green Architecture, 44, 13-20.
<https://www.magiran.com/p2842818> [In Persian]
- Sheng, X. (2023). The role of artificial intelligence in history education of Chinese high schools. Journal of Education, Humanities and Social Sciences, 8, 112-125.
- Soleimani, et al. (2025). [The role of artificial intelligence in the future of education]. Strategic Research in Education, 41, 13-28. <https://civilica.com/doc/2218832> [In Persian]
- Ṭabarī, M. (1983). Tārīḵ-e Ṭabarī. (A. Payandeh, Trans.). Asāṭir. [In Persian]
- Wineburg, S. (2001). Historical thinking and other unnatural acts: Charting the future of teaching the past. Temple University Press.

©2024 Alzahra University, Tehran, Iran. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0 license) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

The Potential of AI Image Generation (Bing Platform) and Its Impact on Improving History Education: A Case Study of 11th Grade History with Emphasis on the Lesson “Islam in Mecca”¹

Maryam Khosrow Abadi², Milad Ajami³

Received: 2025/07/15

Accepted: 2025/09/24

Abstract:

In traditional history education, dry and memorization-based narratives often focus solely on the mere transmission of information and subjective analyses, which can reduce student motivation and limit their deep, multifaceted understanding. The main research question is how artificial intelligence technology can enhance students' interaction with historical content by visually and narratively reconstructing historical figures and events, thereby facilitating correct understanding, sustainable learning, and the practical application of history. This study aims to enhance the history teaching-learning process through interactive and creative AI visualization, thereby increasing data accuracy and deepening audience engagement with the content. The research method is based on using AI software to transform documented and precise historical data into creative images that aid in multidimensional interpretation and the revision of historical narratives. The results indicate that integrating AI image generation capabilities with historical knowledge increases the accuracy of data presentation, strengthens interaction among students, teachers, and content, and creates a space for deep and multifaceted historical analysis. This innovative approach, while increasing the attractiveness of the teaching-learning process, improves students' historical analysis skills and helps history to be learned in a more practical and meaningful way. Therefore, the intelligent use of AI in history education is an essential step toward achieving deep and objective learning.

Keywords: History Education, Visualization, 11th Grade History Textbook (Humanities), Artificial Intelligence.

---

1. DOI: 10.22051/hph.2025.51660.1825

2. Assistant Professor, Department of History, Faculty of Law, Political Science and History, Yazd University, Yazd, Iran (Corresponding Author): khosroabadi@yazd.ac.ir

3. MA in Iranian Studies (History Track), Faculty of Law, Political Science and History, Yazd University, Yazd, Iran: miladajami@stu.yazd.ac.ir

Print ISSN: 2008-8841/ Online ISSN: 2538-3507